

к.е.н., доцент, Цибульський В.О.
Кафедра економіки та менеджменту
Житомирський державний університет імені Івана Франка

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Стаття присвячена розгляду проблем визначення параметрів конкурентоспроможності туристичної індустрії в умовах ринкової економіки, показано загальні тенденції та особливості розвитку туризму в Україні, надано оцінку менеджмент-освіти фахівців у галузі туризму, надано пропозиції щодо її покращення.

The article are examined the problems of determination of parameters of competitiveness of tourist industry in a modern market economy, basic tendencies and peculiarity of development of tourism. Estimation is given management – education of specialists in industry of tourism, suggestions are developed in relations to its improvement.

Постановка проблеми. Перехід до постіндустріального суспільства супроводжується такими суттєвими змінами глобального масштабу, що вони не лишають "недоторканною" жодну сферу людського буття. Значно ускладнилось життя суспільства структурно і функціонально, змінюється образ усього світу, актуалізуються нові глобальні проблеми. Одночасно відбувається зміна суспільних потреб.

Світовий досвід свідчить, що характерною рисою економіки початку ХХІ ст. є об'єктивність процесу зростання частки послуг у виробленому продукті за рахунок збільшення питомої ваги науково-технічних, фінансових, технологічних, транспортних та інших видів послуг, включаючи туристичні. Зміна суспільних потреб, видів економічної діяльності та їхніх взаємозв'язків, цінностей, які створюються в результаті такої діяльності, вимагає переосмислення і перегляду існуючих економічних категорій та сприяє виникненню нових. Такі зміни повинні знаходити відображення в системі наукових знань суспільства, якості його поінформованості про ті процеси, події, явища, які відбуваються сьогодні.

Сьогодні туризм визначають як „феномен ХХІ ст.“, що став невід'ємною складовою життя більшості людей світу і одним з провідних напрямів соціально-економічної діяльності. Про глобальність туризму та пріоритетність у світовій

економіці свідчать як динаміка світових туристичних потоків (4-5% зростання на рік) протягом останніх років, так і доходи від туризму, що складають 6,5% світового експорту і 18% міжнародної торгівлі послугами (1).

Метою дослідження є визначення ролі і місця туристичних послуг у новій економіці і, зокрема, окреслення інноваційних контурів їхнього розвитку в світі в цілому та в Україні; розгляд проблеми формування конкурентоспроможного ринку туристичних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях знайшли своє відображення такі проблеми й особливості розвитку туризму: передумови виникнення, принципи функціонування підприємств рекреаційно-туристичного комплексу, класифікація їх форм і видів, організація діяльності у ринкових умовах, методологія розробки і реалізації державної та регіональної туристичної політики, особливості обліку та аналізу результатів роботи, планування фінансово-господарської діяльності, світовий досвід організації туризму. Зазначена проблематика висвітлюється у наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних учених як В.Азара, К.Борисова, Дж.Боузона, В.Главацького, Л.Гринів, Б.Данилишина, М.Долішнього, В.Євдокименка, І.Зоріна, В.Квартальнова, В.Кифяка, Ф.Котлера, В.Кравціва, О.Любіцевої, Дж.Майкенза, В.Мацоли, А.Мельник, В.Мікловди, Н.Недашківської, М.Нудельмана, В.Павлова, Г.Папіряна, М.Пітюлича, В.Сеніна, С.Харічкова, О.Шаблія, І.Школи та інших.

Виклад основного матеріалу. Для України, яка стоїть на шляху формування демократичного суспільства та ринкової економіки, туризм сьогодні є важливим чинником соціально-економічного розвитку як усередині держави, так і в зовнішньоекономічній діяльності. Вже зараз туристична галузь виробляє 8% валового внутрішнього продукту та 20% зовнішньоторговельного обороту України. Станом на 1.01.07 р. у туристичній галузі функціонують 8,3 тис. підприємств, в тому числі 3,9 тис. суб'єктів туристичної діяльності, 1,2 тис. готелів та місць проживання, 3,2 тис. санаторно-курортних закладів. Більшу частину обсягів туристичної діяльності припадає на три туристичні регіони: Крим, Київ, Одеську область. Вони забезпечують до 67% обсягів туристичної діяльності в Україні.

На думку Джафара Джафарі, одного з експертів Всесвітньої туристичної організації, люди подорожували завжди. І хоча індустрія туризму є досить молодою галуззю підприємницької діяльності, на сучасному етапі розвитку

суспільства обґрунтування розвитку туризму як в практичному, так і теоретичному аспектах базується на його характеристиці як найбільш розвинутої та однієї з найдинамічніших галузей економіки.

„Галузь вражень”, як іноді називають туристичний бізнес, перетворилася в одну з найприбутковіших. Річні надходження від світової туристичної галузі становлять 500 мільярдів доларів США і очікують, що цей показник до 2010 року зросте до одного трильйона доларів. У цих умовах Україна теж повинна використати всі наявні можливості, аби її частка у наведеній цифрі була якомога більшою.

У ХХ столітті відбулася справжня туристична революція, такою ж мірою творча і важлива, як індустріальна. Туристичний бум стався завдяки зростанню купівельної спроможності населення, збільшенню вільного часу у людей, успішному розв'язанню транспортних проблем.

Якщо у 1950 році у світі міжнародні подорожі здійснювали 25 млн. осіб, то у 2000-му - майже 700 млн. У 2010 році міжнародні подорожі здійснюватимуть понад 1 млрд. осіб. А якщо додати і внутрішні поїздки та екскурсії, то третина населення планети перебуває у статусі туриста. Крім того, на нашу думку, туризм - це каталізатор розвитку як окремих галузей економіки, так і соціально-економічного розвитку цілих країн.

Туризм на початку ХХІ століття характеризується як один із видів економічної діяльності, що стрімко і динамічно розвивається, випереджаючи за темпами зростання доходів нафтовидобуток і автомобілебудування. Як і будь-яка інша сфера господарської діяльності, індустрія туризму - дуже складна система. У ній зайнято близько 10% світових трудових ресурсів, виробляється близько 10% світового валового продукту, 7% світових інвестицій і 5% усіх податкових надходжень. Усе це сприяло тому, що туристична сфера забезпечує не лише вагомий відсоток світового валового продукту, а й понад 30% обсягів послуг світової торгівлі і 11% світових споживчих витрат, 7% загального обсягу інвестицій. Сьогодні безпосередньо у сфері надання туристичних послуг зайнятий кожен 10-й працівник (понад 200 млн. тих, хто працює). Крім того, послуги мандрівникам надають такі галузі, як транспорт, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, торгівля тощо. У найближче десятиліття туризм залишиться найбільшим джерелом створення нових робочих місць у ряді регіонів світу. За прогнозами експертів, протягом наступних п'яти років рівень щорічного зростання цієї галузі

становитиме 5%, що дасть можливість створити два мільйони нових робочих місць. За оцінками Всесвітньої туристичної організації (ВТО) питома вага туризму у створенні валового національного продукту (ВНП) країн світу в 2010 році сягне 11—12%. Крім того, результати проведених досліджень ВТО передбачають, що туристичний рух до 2020 року зросте до 1,6 млрд. туристів за рік, які витратять 2 трильйони доларів США, тобто 5 млрд. в день. Разом із телекомунікаційною індустрією, інформаційними технологіями туризм забезпечуватиме економічне зростання у XXI столітті. Ця галузь розвивається швидкими темпами і в найближчі роки може стати найбільш важливим сектором підприємницької діяльності.

Прогнозується подальша диференціація пропозиції туристського продукту з метою усе більш широкого охоплення споживачів з різноманітними можливостями і потребами. Продовжиться процес концентрації капіталів, створення великих інтернаціональних компаній і корпорацій, збережеться тенденція інтеграційних процесів в індустрії туризму.

Феноменальний успіх туризму зумовлений ще й тим, що в його основі лежить задоволення постійних прагнень людства пізнати навколишній світ. Це пізнання через туризм стало можливим за рахунок підвищення в багатьох країнах життєвого рівня населення, розвитку транспорту, інформаційних та інших технологій, глобалізації в цілому. Відбувається зміщення в моделях споживання - для багатьох туризм уже не розкіш, а природна необхідність. В деяких, особливо європейських, країнах навіть сформувалось таке поняття, як "право на туризм", відображене в Глобальному етичному кодексі туризму, прийнятому Всесвітньою туристичною організацією.

Існує точка зору, що саме для населення країн з високим рівнем життя характерні великі витрати на туризм. Розглянемо розподіл туристів з огляду їх доходів у країнах, що є визнаними лідерами у сфері туризму (Табл.1).

Таблиця 1

Розподіл туристичного потоку за матеріальним становищем, %

Країна	Рівень доходів туриста		
	Невисокий	Середній	Високий
Великобританія	12	51	37
Німеччина	12	45	43
Італія	31	59	10
Нідерланди	19	40	41

Аналіз наведених даних дозволяє дійти висновку про справедливість вищезазначених положень.

Крім того, на нашу думку, існує ще один важливий аспект в аналізі причин збільшення обсягів туристичних потоків. В умовах зростання психологічних навантажень, інтенсифікації життя людей в індустріальних країнах туризм діє як ефективний засіб рекреації. З предмету розкоші він стає необхідністю населення високорозвинених індустріальних країн. В кінці ХХ ст. спостерігається збільшення попиту на туристичні послуги серед людей середнього і нижче середнього статку. Це ще більшою мірою диференціювало туристичний ринок, призвело до різноманіття туристичного продукту, що розраховується на людей з різним матеріальним становищем, різними інтересами, метою і вимогами до рівня сервісу.

Таким чином, розвитку туризму у світі сприяли політичні, економічні, технічні, культурологічні та соціальні фактори. Інтенсивний розвиток туризму спостерігається в країнах зі сприятливою внутрішньою і зовнішньою політикою, стійким економічним розвитком, високим рівнем культури, соціальною підтримкою громадян.

Статистичні дані засвідчують, що в останні роки майже всі регіони світу продемонстрували значне зростання обсягів туризму. Довгострокові перспективи розвитку галузі і надалі залишаються оптимістичними.

Прогнози експертів Всесвітньої туристичної організації щодо розвитку туризму у світі повною мірою стосуються й України. Адже вона має надзвичайно вигідне географічне та геополітичне розташування, розвинену транспортну мережу, володіє значними природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, населена працелюбним і гостинним народом. Забезпечити належну віддачу від цього потужного потенціалу, використати його в інтересах активного відпочинку та оздоровлення можна лише за умови чіткої організації туристичної діяльності, зміцнення існуючої та створення нової матеріально-технічної бази, залучення досвідчених і кваліфікованих кадрів, тобто за умови правильної організації та ефективного управління туризмом.

Туристичний бізнес приваблює підприємців невеликим стартовим капіталом, швидким терміном його окупності, постійним зростанням попиту на туристичні послуги, високим рівнем рентабельності. При цьому, зростає

розуміння того, що знання основ організації туристичної діяльності має надзвичайно важливе значення при підготовці працівників туристичної сфери, підвищенні професійного рівня, вивченні світової економіки та економіки України.

Україна з перших днів незалежності впевнено стала на шлях створення власної туріндустрії, проголосивши туризм пріоритетною галуззю розвитку економіки.

Стратегічна мета розвитку туризму в Україні полягає у створенні продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного максимально задовольнити туристські потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічні інтереси при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини.

Створення нового іміджу українського турпродукту, конкурентоспроможного в нашій державі та за кордоном, комплексний підхід до розвитку туризму та курортів на регіональному рівні, підтримка розвитку малого та середнього бізнесу у туристичній сфері, зумовили неухильне зростання кількості туристів та обсягів наданих їм послуг.

Розвиток туристичної та курортної галузей впродовж останніх чотирьох років характеризується позитивною та сталою динамікою. У непростих умовах перехідного періоду український туризм з року в рік працює динамічно та прибутково, нарощує обсяги виробництва товарів і послуг, підвищує якість і культуру обслуговування. Так, у 2006 році було обслуговано 3735206 туристів, а обсяг наданих послуг становив 3785522 тис.грн.

Згідно з оцінками Міністерства економіки України, продукти та послуги, пов'язані з діяльністю туристичної галузі, становлять близько 10 % валового національного продукту, а за загальними оцінками, близько 15 % робочої сили в Україні зайнято в туристичному бізнесі та супутніх галузях.

Розвиток туризму в Україні особливо актуальний, оскільки саме завдяки туристичній галузі Україна може поліпшити соціально-економічну ситуацію. Сфера туризму підтримує майже 50 суміжних галузей та створює додаткові робочі місця. Один турист дає роботу 10 особам. Створення одного робочого місця в туризмі в 20 разів дешевше, ніж у промисловості. Туризм в Україні може і мусить стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку й оздоровлення, а також ознайомлення з історико-

культурною спадщиною та сьогоднішнім нашим народом і державою.

Таким чином, туризм - це саме та галузь економіки, яка заслуговує в Україні більшої уваги для розвитку, оскільки вона може забезпечити значний внесок в економіку держави у вигляді нових робочих місць, збільшення надходжень від зовнішньоекономічної діяльності та поповнення державного бюджету через сплату податків.

За час свого існування туристична індустрія як галузь послуг пережила багато змін, як і галузі виробництва матеріальних благ. Як сфера економічної діяльності туризм, з одного боку, визначається попитом і споживанням відвідувачів, а з іншого боку, - належить до товарів і послуг, які виробляються з метою задоволення цього попиту. Отже, туризм охоплює широкий діапазон видів діяльності, в тому числі міжнародний і внутрішній транспорт, громадське харчування, розваги, послуги туроператорів і турагентів та ін.

Туристична діяльність в Україні сприяє розвитку тих територій, де є рекреаційні ресурси і немає перспектив для промисловості, створюючи нові робочі місця, підвищуючи рівень доходів населення, водночас забезпечуючи збереження пам'яток історії, архітектури, культури.

Попри всі політичні та соціально-економічні негаразди останніх років індустрія туризму стала тією галуззю народного господарства України, яка без залучення державних дотацій стабільно нарощує обсяги виробництва туристичного продукту.

Висновки. Сьогодні індустрія туризму як сукупність підприємств сфери обслуговування та інших організацій, діяльність яких спрямована на задоволення попиту на туристичні товари та послуги, працює в умовах жорсткої конкуренції, відвойовуючи певні сектори як національного, так і міжнародного ринків.

У сучасних умовах переходу України до ринкової економіки в кожній галузі відбувається пошук нових шляхів і методів виробництва, здійснюється аналіз сучасного стану, окреслюються перспективи на майбутнє. На нашу думку, створення ефективної туристичної індустрії повинно бути стратегічним напрямком розвитку нашої країни в першій половині XXI століття.

Для економіки України актуалізується значення міжнародного туризму, яке полягає в тому, що, по-перше, це сфера швидкого обігу капіталу, при відносно невеликих капіталовкладеннях; по-друге, це ефективний засіб модернізації

інфраструктури і, по-третє, можливість створення нових робочих місць як у державній, так і в регіональній економіці. Розвиток міжнародного туризму в рекреаційно-туристичному комплексі кожного регіону припускає, по-перше, формування вільних економічних зон туристсько-рекреаційного підприємництва, де можуть бути встановлені особливі економіко-правові, фінансові й митні умови, що дасть імпульс розвитку соціальної туристичної інфраструктури і забезпечить приток іноземної валюти до регіональної економіки, і по-друге, необхідність і можливість створення регіональних туристичних корпорацій і спільних підприємств за участю іноземного капіталу, що також буде сприяти процесу інтеграції регіону у загальнонаціональну та світову систему туристичних послуг.

Список літератури

1. Балабанов И., Балабанов А. Экономика туризма: Учеб пособие. – М.: Финансы и статистика. 2006. – 173 с.
2. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія і практика. Навч.пос. – К.ЦУЛ, 2007. – 424 с.
3. Федулова Л.І. Інноваційні контури розвитку туризму//Актуальні проблеми економіки. – 2006. - №6. – с.137-147.
4. Халяпова Е. Проблемы глобализации в индустрии туризма. - Вып. 1. - К.: Км-Трейдинг, 2004. – 207 с.